

**BURKHARDT, JOANNA M. *MEDIA SMART:
LESSONS, TIPS AND STRATEGIES FOR LIBRARIANS,
CLASSROOM INSTRUCTORS AND OTHER
INFORMATION PROFESSIONALS*. FACET PUBLISHING,
2022. 198 STR. ISBN 9781783305087**

Iako je 2020. godine u izdanju Naklade Kosinj objavljeno djelo o informacijskoj pismenosti autorica Sare Armstrong i Pamele Brunskill, pozornost naše struke svakako će privući sadržaj novog priručnika koji je krajem ožujka 2022. godine objavila izdavačka kuća posvećena objavljivanju knjiga s polja baštinskih ustanova i informacijske znanosti – Facet Publishing. Priručnik *Media Smart: Lessons, Tips and Strategies for Librarians, Classroom Instructors and other Information Professionals* za razliku od gore navedenog naslova naglasak stavlja na medijsku pismenost – jednu od Bawdenovih podvrsta informacijske pismenosti temeljenih na vještinama, u ovom slučaju vještini kritičkog razmišljanja pri procjeni i vrednovanju informacija dobivenih u masovnim medijima.

Autorica je knjige Joanna M. Burkhardt, redovita profesorica i knjižničarka Sveučilišta Rhode Island. Od 1999. godine predaje informacijsku pismenost studentima i nastavnicima, a na tu temu održavala je radionice, prezentacije, podcaste, uvodne riječi i panel-rasprave. Koautorica je i autorica četiriju knjiga o informacijskoj pismenosti te niza stručnih i znanstvenih radova o toj temi, a odnedavno i aktualnoj podtemi lažnih vijesti.

U predgovoru autorica kao poticaj za pisanje priručnika navodi detekciju neuspjeha dosadašnjih napora (američkog) društva u obrazovanju populacije na polju medijske pismenosti u kojoj građani trebaju biti pismeni do te mjere da mogu biti odgovorni članovi društva, sposobni razlučiti istinu od laži u uvjetima sve brojnijih i sofisticiranijih načina manipuliranja informacijama. Dodaje kako još jedna knjiga o informacijskoj pismenosti neće riješiti taj problem, ali može postati alat u zbirci alata za stvaranje populacije bolje pripremljene za zadovoljavanje vlastitih informacijskih potreba.

U uvodu autorica definira vrste manipuliranja informacijama te smješta potrebu za stjecanjem visoke razine medijske pismenosti u okruženje ekonomsko-političkih interesa i tehnološkog razvitka koji potpomaže brzo širenje i dijeljenje informacija, s naglaskom na negativne trendove vezane uz internetske društvene medije.

Sadržaj priručnika strukturiran je u 12 poglavlja koja pokrivaju širok raspon tema, dok sva poglavlja od trećeg do jedanaestog sadrže praktične vježbe koje se mogu koristiti u nastavnim jedinicama ili prolaziti samostalno.

Prvo poglavlje naslovljeno *A Brief History of Media and Media Manipulation* nudi kratku povijest medija i medijskih manipulacija čije je poznavanje uvjet za sastavljanje slike današnjeg stanja. Tako se ukratko doznaje o počecima međuljudske komunikacije, nastanku pisama i usmenoj predaji s koje se brzo prelazi na tisak i elektronički prijenos informacija. U ovom poglavlju mjesto nalaze kratak tekst o povijesti reklamiranja te povijesni primjeri širenja lažnih informacija od primjera iz starog Rima do kibernetičkog kriminala s početka 21. stoljeća.

Drugo poglavlje, *Psychology of Memory and Learning*, daje uvid u neke od psiholoških procesa učenja i pamćenja relevantnih za percipiranje i obrađivanje informacija. Ističe se kako su društveni i psihološki procesi zbog kojih su ljudi skloni dijeljenju informacija i vjerovanju u informacije glavne sile koje omogućuju širenje lažnih informacija današnjice. Teme obrađene u ovom poglavlju jesu pohranjivanje i obrađivanje informacija, sklonost potvrđivanju, transfer naučenoga, razumijevanje, međukulturalne razlike i dr.

U trećem poglavlju naziva *The Internet, Technology and the Media* autorica definira termine te govori kako te tri kategorije uvjetuju potrebu za medijskom pismenošću. Tako autorica kreće s kratkim pregledom povijesti nastanka interneta i različitim primjenama informacijsko-komunikacijske tehnologije, nastavlja problematikom internetskih tražilica. Zatim, prolazeći kroz ključnu temu sveprisutnih društvenih medija zaključuje, opisujući stvarni slučaj manipuliranja specifičnom objavom na Twitteru, o definiciji medija u suvremenom tehnološkom okruženju. Praktične vježbe na kraju ovog poglavlja razvit će kompetencije s područja vrednovanja izvora informacija, stvaranja javnog mnijenja te značajki društvenih medija (cenzura, utvrđivanje autorstva, sigurnosne postavke).

Četvrto poglavlje, *Selecting Information Sources*, započinje napomenom da je lako pronaći informaciju na internetu, ali je teško pronaći točnu, vjerodostojnu, mjerodavnu i nepristranu informaciju jer se u njihovu traženju često pribjegava brzim rješenjima bez naknadne provjere. Obrađena je problematika vrsta izvora i načina odabira izvora, a čitatelja se upućuje u prirodu algoritama za pretraživanje, spominju se relevantni pojmovi poput povjerenja i reputacije te manjak podataka o nekoj temi kao prilika za širenje lažnih informacija. Navedena su osnovna pitanja na koja se mora odgovoriti kako bi se vrednovao neki izvor informacija. Vježbe na kraju poglavlja usmjerene su na vještine vrednovanja izvora informacija, prepoznavanja točnosti, pouzdanosti, pristranosti i autorstva informacija, na razlikovanje značajki pojedinih tražilica te na pretraživanje pomoću ključnih riječi i logičkih operatora, analizu videozapisa, glasila, izvještaja očevidaca, vjerodostojnost reportera te vrednovanje mrežnih mjesta.

Peto poglavlje naslovljeno *Expertise, Authority and Credibility* pokriva fenomene stručnosti, autorstva i vjerodostojnosti pri identificiranju autora informacije kao prvog koraka za vrednovanje informacije. Autorica detaljnije obrađuje tehnike utvrđivanja stručnosti autora, utvrđivanje autorstva, utvrđivanje vjerodostojnosti i pouzdanosti autora, lateralno čitanje te fenomen impulzivnog dijeljenja informacija. Na kraju poglavlja ponuđeni su zadaci za vježbanje pomoću kojih se utvrđuju znanja o autorstvu, procesu objavljivanja radova, osjetljivosti medicinskih informacija, pronalaženju informacija o vizualnim sadržajima, domenama mrežnih mjesta te vrednovanju znanstvenih informacija.

Jezik medijskih poruka i načini na koje komunikacijske tehnike mijenjaju razmišljanje ljudi u društveno-političkoj propagandi, novinarstvu i reklamnoj industriji obrađeni su u šestom poglavlju – *Language in Media Messages*. Od zadataka na kraju poglavlja izdvajaju se upotreba emocionalno obojenog leksika (spominje se primjer slovensko-hrvatskih odnosa) te općenito upotreba emocija u manipulaciji primateljem informacije, sposobnosti razlikovanja reklame i vijesti ili vijesti i mišljenja te identificiranje *influencera* koji šire lažne informacije.

Sedmo poglavlje, *Algorithms, Bots, Trolls, Cyborgs and Artificial Intelligence*, govori kako informatički konstrukti poput algoritama i umjetne inteligencije ili aktivnost tzv. trolova mogu doprinijeti sposobnosti ili umanjiti sposobnost pronalaznja točne i pouzdane informacije, pogotovo u vrijeme kada mladi većinu informacija dobivaju na društvenim medijima koji su oblikovani i prilagođeni krajnjem cilju profita. Vrijedne praktične vježbe na kraju poglavlja između ostaloga doprinose razvoju vještina razumijevanja načina rada algoritma, identifikacije *botova* i *trolova* te utvrđivanja autorstva i vjerodostojnosti informacija na Twitteru.

U osmom poglavlju naziva *Statistics and Data Visualizations* raspravlja se o statističkim podacima, o upotrebi podataka za izradu vizualizacija, o vrstama vizualizacija i načinima na koje se pomoću istih može informirati ili manipulirati (krnji dijagrami i grafikoni, zamjena uzročnosti i korelacije, upotreba boja, skraćivanje osi podataka i dr.). U svrhu stjecanja znanja i vještina vezanih uz ovu temu dodane su vježbe od upotrebe arhive mrežnih stranica, preko ovisnosti rezultata o načinima prikupljanja podataka do tehnika prikazivanja podataka.

Devetim poglavljem *Images, Reverse Image Searching and Deepfakes* daje se pregled načina na koje slike utječu na percipiranje informacija te upute o tehnikama provjere vjerodostojnosti slika i ilustracija. Poglavlje započinje uvidom u psihološki aspekt procesiranja vizualnih informacija, a zatim autorica govori o ulozi fotografije koja se prilaže tekstu i o načinima na koje se fotografiju može neprimjetno izmijeniti u svrhu manipulacije i širenja lažnih informacija te o tehnikama pomoću kojih se te izmjene mogu detektirati. Jedan dio poglavlja posvećen je fenomenu *memâ* – relativno bezopasnom načinu širenja lažnih informacija, a drugi fenomenu *deepfakea* – tehnologiji obrade slike, videozapisa i zvuka u svrhu stvaranja lažnog zapisa o stvarnoj osobi ili nove, lažne osobnosti na internetu.

Praktični zadaci na kraju poglavlja pomoći će u savladavanju tehnika prepoznavanja lažnih multimedijjskih zapisa, utvrđivanja autorstva fotografija i videozapisa, određivanja uloge ilustracije u percepciji vijesti te analize memâ.

Medijske manipulacije i potreba za provjerom činjenica obrađeni su u desetom poglavlju naslovljenom *Media Manipulation and Fact Checking*, u kojemu su pobrojani razlozi za provjeru činjenica te primjeri i procedura tehnika provjere činjenica. Provjera činjenica prema autorici kreće od provjere izvora informacije, za što treba raspolagati naprednim vještinama i znanjima. U tom procesu mogu pomoći neovisne agencije za provjeru činjenica koje su navedene u ovom poglavlju (pretežno na engleskom jeziku), a ponovo se govori o lateralnom čitanju kao važnoj tehnici provjere informacija. Dodatnu pozornost autorica posvećuje *tvitovima* – formi objava koje se kao kratke, anonimne i jednostavne za korištenje vrlo lako šire, a teško provjeravaju. Vježbe na kraju ovog poglavlja traže vještine vrednovanja informacija dobivenih na društvenim medijima s naglaskom na mrežu Twitter, naprednog utvrđivanja vjerodostojnosti činjenica prikupljanjem dokaza, provjere činjenica za potrebe novinskog izvještavanja te utvrđivanja vjerodostojnosti vizualnih materijala.

U jedanaestom poglavlju, *The Ethics of Likes, Clicks, Shares and Data Harvesting*, pokrivaju se etička pitanja koja se dotiču medija, uključujući područja na kojima nije došlo do usuglašavanja etičkih stavova jer se radi o relativno novim fenomenima (svidanja, klikovi, dijeljenje, automatsko prikupljanje podataka, *big data*, *cookies*, praćenje na različitim uređajima, interpretacijski okvir). Na kraju poglavlja nalaze se vježbe usmjerene ka naprednijim i apstraktnijim procesima provjere činjenica: procjeni informacija objavljenih u medijima, istraživanju informacija na stranim jezicima, kulturološkim razlikama, medicinskim informacijama, stereotipu, glasini, stvaranju šire slike korištenjem različitih izvora informacija te zaštiti osobnih podataka.

Priručnik zatvara dvanaesto poglavlje naslovljeno *How We Can Help Ourselves* nudeći savjete za rad na sebi u smjeru učinkovitog pretraživanja i upotrebe informacija. Sadrži osam cjelina kroz koje autorica savjetuje čitatelja o načinima samostalne borbe protiv lažnih informacija pomoću sljedećih alata, tehnika i procesa: tehnologija, ispravljavanje lažnih/netočnih informacija, zakonodavstvo, psihologija i obrazovanje, edukativne igre, etički kodeksi, borba protiv plagijata, raznolikost izvora. Sve pobrojano autorica još jednom, sažeto, u obliku kratkih pitanja i natuknica objedinjuje na kraju ovog poglavlja.

U zaključku autorica iznosi stav da su „tražilice koje koristimo, aplikacije koje preuzimamo i društveni mediji koje posjećujemo alati koji nam potencijalno mogu poboljšati život. Istovremeno, mogu biti oružje koje će se upotrijebiti protiv nas i/ili našega interesa. Svijest o tome što su mediji, kako se koriste i kako se mogu zloupotrijebiti može biti presudna u preživljavanju i napredovanju u svijetu kojim isti dominiraju“.

Na kraju priručnika nalaze se popisi ustanova koje nude nastavne alate, tečajeve, videozapise i ostale sadržaje s područja medijske pismenosti, a dodan je i popis izvora praktičnih informacija i ideja potrebnih za oblikovanje novih edukativnih vježbi (sve na engleskom jeziku). Knjiga je opremljena popisom korištene literature kao i kazalom pojmova.

Priručnik je, kao što podnaslov kaže, namijenjen knjižničarima, nastavnicima i ostalim informacijskim stručnjacima. Poseban je doprinos ovog djela naglasak na edukaciji za podvrstu informacijske pismenosti temeljenu na vještinama – medijsku pismenost – naslanjajući se na aktualna događanja i prateći razvoj suvremenih medija. Autorica pruža osnovne alate za podučavanje viših uzrasta i odraslih, kao i za unapređenje vlastitih vještina medijske pismenosti. Ova knjiga obrađuje prirodu medija i medijskih manipulacija kroz prošlost i u današnje vrijeme, nudi korisne tehnike izbora i vrednovanja informacija te osigurava više od 100 specifičnih, praktičnih vježbi namijenjenih savladavanju sve složenijeg medijskog krajolika.

Jagoda Ille
jagoda.ille@gkz.hr